

مطالعه تاثیر هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان (مورد مطالعه: دانش آموزان متوسطه دوم شهر قاینات)

مریم موسوی نیا^۱ و یونس حق شناس^۲

^۱ کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه مازندران، مرکز بهشهر- ایران

mosavinia@gmail.com

^۲ دانشجوی مربیگری ورزشی، دانشگاه دولتی فنی شهید منتظری مشهد- ایران

چکیده

این مطالعه با هدف بررسی نقش هوش هیجانی در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متوسط دوم شهر قاینات انجام شده است. تحقیق به روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه بر روی ۳۵۰ نفر از دانش آموزان شهر قاینات اجرا گردید. افراد مورد نظر به روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. نتایج توصیفی تحقیق نشان داد که میانگین شاخص درون فردی، مدیریت استرس، خلق عمومی و سازگاری دانش آموزان، متوسط به بالا بوده است. میانگین شاخص بین فردی دانش آموزان در حد متوسطی بوده است. همچنین میانگین هوش هیجانی دانش آموزان هم ۳/۰۸ یعنی بالاتر از حد متوسط بوده است. آزمون فرضیه های تحقیق نشان داد که همه ابعاد هوش هیجانی یعنی درون فردی، بین فردی، سازگاری، مدیریت استرس و خلق عمومی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مستقیم و معنی داری داشته اند. ضریب همبستگی متغیر هوش هیجانی هم با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان برابر ۰/۳۷۸ بوده که مثبت و معنی داری می باشد. تحلیل رگرسیون چند متغیره هم نشان داد که همه مولفه های درون فردی، بین فردی، سازگاری، مدیریت استرس و خلق عمومی تاثیر معنی داری بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان داشته اند. این مولفه ها با همدیگر ۴۳ درصد از تغییرات پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را تبیین کرده اند.

واژه های کلیدی: هوش هیجانی، سازگاری، مدیریت استرس، خلق عمومی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

۱- مقدمه

پیشرفت تحصیلی یکی از متغیرهای اصلی آموزش و پرورش است و می‌توان از آن بعنوان شاخص عمده سنجش کیفیت آموزش و پرورش یاد کرد. هوش هیجانی جنبه‌ی از هوش است که در دست یابی افراد به موفقیت در ابعاد مختلف زندگی، بیشتر از هوش شناختی ایفای نقش می‌کند (نامداری و همکاران، ۱۳۹۵). پیشرفت تحصیلی، به عنوان متغیر وابسته، تحت تأثیر یک عامل نیست، بلکه عوامل متعددی بر روی آن تأثیر دارند. واقعیت آن است که این عوامل و متغیرها چنان باهم تنیده شده‌اند و با یکدیگر کنش متقابل دارند که تعیین نقش و سهم هر یک به دشواری امکان‌پذیر است. با وجود این تحقیقات نشان می‌دهند که در بین این عوامل، عوامل آموزشی و فردی با ماهیت شناختی و اجتماعی بیشترین تأثیر را بر پیشرفت تحصیلی دارند (سیف و همکاران، ۱۳۸۶). آموزش دانش‌آموزان با هدف پیشرفت آنها در زمینه تحصیلی صورت می‌گیرد. مطالعه عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی مسأله‌ای پیچیده است، چرا که آن یک عنصر چند بعدی است و به گونه‌ای بسیار ظریف به رشد جسمی، اجتماعی، شناختی و عاطفی دانش‌آموز مربوط است. بسیاری از پژوهشگران قبلی بر روی تأثیر توانایی‌های ذهنی و شناختی بر پیشرفت تحصیلی تأکید می‌کردند. اما به مرور زمان مشخص شد که هر چند توانایی‌های ذهنی و شناختی تا اندازه‌ای با پیشرفت تحصیلی رابطه دارند و تا حدود زیادی پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند، اما تنها کلید پیش‌بینی موفقیت تحصیلی نیستند. به همین دلیل محققان در سال‌های اخیر متوجه یکسری از عوامل غیرشناختی شده‌اند که می‌توانند در پیشرفت تحصیلی و به طور کلی موفقیت مؤثر باشند (گلمن، ۱۹۹۵ و بار - آن، ۱۹۹۷).

امروزه هوش هیجانی به عنوان یک موضوع جدید در حوزه روان‌شناسی مورد توجه قرار گرفته است. مطالعاتی که در این زمینه انجام شده است، مبین نقش هوش هیجانی و مولفه‌های آن در جنبه‌های مختلف زندگی فرد همچون پیشرفت تحصیلی، ازدواج، شغل و روابط اجتماعی می‌باشد (ثمری و طهماسبی، ۱۳۸۶). هوش هیجانی به منزله توانایی فرد در درک و هدایت هیجان‌ها به گونه‌ای که باعث ایجاد روابط موفقیت‌آمیز با محیط شود، در نظر گرفته می‌شود (یحیی زاده درزی و همکاران، ۱۳۹۴).

تحولات عظیمی که در حوزه‌های هوش و هیجان رخ داده دیدگاه‌های سنتی را زیر سؤال برده و بر ارتباط نزدیک و درهم تنیده هوش و هیجان تأکید نموده است. سالووی و مایر (۱۹۹۰) آشکارا بر در هم‌تنیدگی هوش و هیجان تأکید می‌کنند. از نظر آنها هوش هیجانی عمدتاً به عنوان توانایی فرد در بازنگری احساسات و هیجان‌های خود و دیگران، تمیز قایل شدن میان هیجان‌ها و استفاده از اطلاعات هیجان‌ها در حل مسأله و نظم‌بخشی رفتار تعریف می‌شود (مایر، ۱۳۸۳: ۶۹). بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دغدغه‌ای است که در کشورهای مختلف به آن پرداخته شده است. با توجه به قابلیت ارتقا و تقویت هوش هیجانی، چنین دغدغه‌ای کاملاً منطقی به نظر می‌رسد، بنابراین با توجه به اهمیت و نقش هوش هیجانی در موفقیت تحصیلی این پژوهش صورت می‌گیرد و هدف از مطالعه حاضر بررسی تأثیر هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد.

پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان یکی از شاخص‌های مهم در ارزشیابی آموزش و پرورش است و تمام کوششها در این نظام در واقع تلاش برای جامعه عمل پوشاندن بدین امر تلقی می‌شود. به طور اعم کل جامعه و به طور اخص نظام آموزش و پرورش نسبت به سرنوشت کودکان، رشد و تکامل موفقیت‌آمیز آنان جایگاه آنها در جامعه علاقه‌مند و نگران است و انتظار دارد دانش‌آموزان در جوانب گوناگون، اعم از ابعاد شناختی و کسب مهارت و توانایی‌ها و نیز در ابعاد عاطفی و شخصیتی، آنچنان که باید پیشرفت و تعالی یابند (پورشافعی، ۲۶، ۱۳۷۰).

بدون شک در دنیای پیشرفته امروزی یکی از علایم موفقیت فرد، پیشرفت تحصیلی می‌باشد که بدون آن توسعه و ترقی هیچ کشوری امکان پذیر نخواهد بود. ترقی هر کشوری رابطه مستقیم با پیشرفت علوم و دانش و تکنولوژی آن کشور دارد و پیشرفت علمی نیز حاصل نمی‌شود مگر اینکه افراد خلاق تربیت شده باشند، پیشرفت تحصیلی ضمن اینکه در توسعه و آبادانی کشور مؤثر است در سطوح عالی منجر به یافتن شغل و موقعیت مناسب و در نتیجه درآمد کافی می‌شود. دانش‌آموزان و دانشجویان که از موقعیتهای تحصیلی برخوردارند، خانواده و جامعه با دیده‌ی احترام به آنان می‌نگرند. در جامعه با روحیه و

نشاط بیشتری حضور خواهند یافت و در کنار اینها از هزینه های گزافی که از افت تحصیلی برآموزش و پرورش تحمیل می شود، کاسته خواهند شد (سیف، ۱۳۶۸، ۵۴۹).

در مورد پیشرفت تحصیلی تعاریف گوناگونی وجود دارد: پیشرفت تحصیلی عبارت است از موفقیت دانش آموزان در یک یا چند موضوع درسی (مثل: درک، فهم خواندن یا محاسبه عددی)، چنین پیشرفت هایی توسط آزمون های میزان شده تحصیلی اندازه گیری می شود. همچنین این اصطلاح بر پیشرفت فرد در کلاس، آنطور که در کار مدرسه ارزیابی می شود دلالت دارد. پیشرفت تحصیلی به جلوه ای (نمایی) از جایگاه تحصیلی دانش آموزان اشاره دارد که این جلوه ممکن است بیانگر نمره ای برای یک دوره، میانگین نمرات در دوره ای مربوط به یک موضوع یا میانگین نمرات دوره های مختلف باشد. برای پیشرفت تحصیلی می توان ملاک های گوناگون را در نظر گرفت که مشهورترین آنها میانگین نمرات کلاسی می باشد. (تقی پور و همکاران، ۱۳۹۵).

پیشرفت تحصیلی یعنی این که سطح مورد انتظار آموزشی برآورده شود و سازمان آموزش و پرورش به اهداف از پیش تعیین شده نزدیک تر شود. پیشرفت تحصیلی یعنی، افزایش میزان یادگیری، افزایش سطح نمرات و قبولی دانش آموزان در دروس و پایه تحصیلی. و در تعریفی دیگر می توان گفت: چنانچه آموخته های آموزشگاهی فرد متناسب با توان و استعداد بالقوه او باشد یا آموخته های فرد متناسب با توان و استعداد وی بوده، در یادگیری فاصله ای بین توان بالقوه و بالفعل او نباشد، می توانیم بگوییم که دانش آموز به پیشرفت تحصیلی نائل گردیده است (اکبری، ۱۳۸۴: ۴۷). در مورد معیارهای پیشرفت تحصیلی باید گفت که پیشرفت تحصیلی از راههای مختلف و با معیارهای متفاوت مشخص می شود، یکی از این معیارها معدل دانش آموزان در یک نیم سال تحصیلی و محاسبه معدل یک سال وی است. معیار دیگر مشخص کردن پیشرفت تحصیلی، محاسبه نمرات دانش آموزان در یک درس است. شیوه دیگر استفاده از مجموعه نمرات دروس یک سال می باشد و معیار آخر تعیین پیشرفت تحصیلی در طی چند سال و یا یک دوره تحصیلی است (دو دانگه، ۱۳۷۶، ۵۱).

هوش براساس تعریف سنتی خود مدت ها به عنوان اصلی ترین عامل موفقیت و پیشرفت تحصیلی در نظر گرفته می شد. بیش از یکصد سال، بهره هوشی معیاری برای سنجش هوش فردی محسوب می شد. روانشناسی معتقد است نمره های درسی، هوشبهر یا نتایج آزمون استعداد تحصیلی علیرغم ارزش و اعتبار آن در میان عموم، نمی توانند قاطعانه پیش بینی کنند که چه کسی در زندگی موفق خواهد شد (گلمن، ۱۳۸۰).

امروزه با تغییر در دیدگاه های نظری در خصوص عوامل تشکیل دهنده هوش، نمی توان آن را پیش بینی کننده موفقیتی برای پیشرفت تحصیلی محسوب نمود. طرفداران هوش هیجانی بر این باورند که برای پیش بینی عملکرد فردی، هوش هیجانی نسبت به هوش عمومی توان بیشتری دارد. گاردنر معتقد است یک نوع واحد و یکپارچه هوش نیست که موفقیت در زندگی را تضمین می کند، بلکه طیف وسیعی از هوش وجود دارد که سبب موفقیت فرد در حیطه های مختلف زندگی می شود (ثمری، ۱۳۸۶: ۹۲). در نظام آموزشی ما نیز این مشکل وجود دارد که صرفا بر توانایی تحصیلی تاکید می شود و هوش هیجانی یعنی مجموعه ای از صفاتی که بی اندازه در سرنوشت افراد اهمیت دارند، نادیده انگاشته می شود چرا که توانمندی ها و شایستگی های اجتماعی و هیجانی از عوامل تعیین کننده و تاثیر گذار بر موفقیت تحصیلی محسوب می شوند.

هوش هیجانی از نظر مایر و سالووی نوعی توانایی و به عنوان ظرفیت ادراک، ابزار، شناخت، کاربرد و اداره هیجانات در خود و دیگران، تعریف شده است (بشارت و همکاران، ۱۳۸۴). گلمن (۱۹۹۵) هوش هیجانی را شامل توانایی هایی مثل برانگیختن خود، مقاومت در مواجه شدن با ناکامی ها، کنترل تکانه ها و به تأخیر انداختن خوشی ها، تنظیم خلق خود، همدلی کردن و امیدوار بودن تعریف می کند. او همچنین هوش هیجانی را به عنوان ظرفیت بازشناسی احساسات خود و دیگران، برانگیختن خود و مدیریت صحیح هیجانات خود در روابط مختلف با سایر افراد تعریف می کند (هولاند و استرنبرگ، ۱۹۹۷). طبق نظر بار-ان هوش هیجانی مجموعه ای از ظرفیت های غیرشناختی، توانها و مهارت هایی است که بر توانایی های فرد برای موفقیت، کنار آمدن با مطالبات و فشارهای محیطی تأثیر می گذارد (هین، ۲۰۰۴). در تعریف هوش هیجانی کارملی چنین می نویسد: هوش هیجانی در واقع مربوط به مهارت های احساسی، جهت درک درست و بیان احساسات، همسو کردن احساسات با فرآیندهای

شناختی، درک احساسات و کارکردشان برای موقعیت‌های مختلف و بالاخره مدیریت و کنترل احساسات است (کارملی، ۲۰۰۳).

برخی از مولفان نیز از توانایی هوش هیجانی، مدل و الگو ارائه داده‌اند؛ از جمله می‌یر و همکاران (۲۰۰۰) هوش هیجانی را به مجموعه توانایی‌هایی اطلاق می‌کنند که پردازش اطلاعات درباره‌ی هیجان‌ها فرد و دیگران را امکان‌پذیر می‌کند (سیف و همکاران، ۱۳۸۶). به عنوان مثال کار (۲۰۰۴) معتقد است که ساختار هوش هیجانی مثل قطعات ساختاری DNA عمل می‌کنند که اگر به خوبی پرورش یابند این عناصر، فرد را قادر می‌کنند که مهارت‌های ویژه و توانایی‌های اساسی هوش هیجانی خود را گسترش دهند. این عوامل ماهیت سلسله‌مراتبی دارند و هر سطح بر سطح قبلی قرار می‌گیرد (وی سینگر، ۱۹۹۸). بنابراین، به نظر مایر و سالووی، چهار مولفه اصلی هوش هیجانی شامل موارد زیر است: ۱- ادراک و بیان هیجان؛ بازشناسی و وارد کردن اطلاعات کلامی و غیرکلامی به سیستم هیجانی. ۲- تسهیل تفکر به وسیله هیجان؛ به کارگیری هیجان‌ها به عنوان قسمتی از شناخت‌ها مانند خلاقیت و حل مسأله. ۳- فهم یا شناخت هیجانی؛ پردازش شناختی هیجان و معلومات به دست آمده درباره‌ی احساسات خود و دیگران. ۴- مدیریت یا تنظیم هیجانی؛ نظام کنترل و تحت انقیاد درآوردن امور احساسی و هیجانی در نزد خود و سایر افراد (اکبرزاده، ۱۳۸۳).

پژوهش‌های متعددی در خصوص رابطه بین هوش هیجانی و ابعاد آن با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان انجام شده‌اند. ثمری و طهماسبی (۱۳۸۶) در مطالعه رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی بر روی ۱۱۲ نفر از دانشجویان دانشگاه آزاد کاشمر دریافته‌اند که بین نمره کلی هوش هیجانی و برخی مولفه‌های آن با پیشرفت تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود دارد. دهشیری، غلامرضا در سال ۱۳۸۵ در مطالعه‌ای به بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز پایه سوم مقطع متوسطه (۷۳ پسر و ۸۰ دختر) پرداخته‌است. نتایج تحلیل نشان داد که همبستگی معناداری بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی وجود دارد. همچنین تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد از بین مولفه‌های هوش هیجانی انعطاف‌پذیری، استقلال و همدلی نقش معناداری در پیش‌بینی تحصیلی دارند. این مولفه‌ها ۱۹ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کند. در پژوهش منصور (۱۳۸۰) بین نمرات آزمون هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی همبستگی بدست آمد. براساس یافته‌های این تحقیق، بین هوش هیجانی دختران و پسران در نمره کل آزمون، مولفه خودآگاهی، خودکنترلی و هوشیاری اجتماعی از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری وجود داشت. ولی در مولفه‌های خودانگیزی و مهارت‌های اجتماعی بین نمرات دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. نامداری و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی تاثیر هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌اند. بطور کلی نتایج تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تاثیر مثبت دارد. یحیی زاده درزی و همکاران در سال ۱۳۹۴ در تحقیقی به رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌اند. نمونه پژوهش شامل ۶۰ دانش‌آموز مقطع دبیرستان بود که از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. یافته‌ها نشان داد که بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی‌دار وجود دارد. همچنین بین مولفه‌های تحمل‌پذیری و تحمل فشار روانی هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد. ملت‌خواه و همکاران (۱۳۹۵) تحقیقی در مورد رابطه هوش هیجانی و هوش شناختی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول متوسطه شهر مشهد انجام داده‌اند. با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی و براساس جدول کرجسی مورگان ۳۴۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب کردند. یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد بین هوش هیجانی و هوش شناختی با پیشرفت تحصیلی رابطه مستقیم و معناداری وجود داشته‌است. جلیل‌ابکنار و عاشوری در سال ۱۳۹۵ در تحقیق خود بر روی ۱۱۰ نفر از دانش‌آموزان ششم دبستان شهر ورامین نشان دادند که هوش شناختی و هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنادار داشتند. هوش شناختی و هوش هیجانی ۵۲ درصد از واریانس مربوط به پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کردند. یزدان‌پور و همکاران در تحقیقی در سال ۱۳۹۹ بر روی دانش‌آموزان ورزشکار شرکت‌کننده در سی و ششمین دوره مسابقات ورزشی دانش‌آموزان کشور در شهر قم نشان دادند که تفکر انتقادی و هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ورزشکاران تاثیر مستقیم و معناداری وجود داشته‌است. قاسمی کلبیکی و

همکاران در پژوهشی در سال ۱۳۹۶ به بررسی رابطه ی بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان شهرکرد پرداخته اند. نتایج به دست آمده از پژوهش نشان داده است که بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع ابتدایی رابطه مستقیم و معناداری وجود داشته است. کیانی و کاکاوند (۱۳۹۲) در پژوهشی به اثربخشی آموزش هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر سال اول متوسطه شهر زنجان پرداخته اند. آنها در پژوهشی شبه آزمایشی، با نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای، ۴۴ دانش آموز دختر سال اول متوسطه انتخاب و بعد از همتاسازی در نمره هوش هیجانی، به صورت تصادفی در گروه های کنترل و آزمایش جایگزین شدند. نتایج تحلیل کوواریانس نشان داد که آموزش هوش هیجانی در افزایش پیشرفت تحصیلی به طور معنا داری موثر بوده است و افزایش پیشرفت تحصیلی را باعث شده است. آذرنیوش در سال ۱۳۹۵ تحقیقی با عنوان بررسی نقش هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی و عملکرد دانش آموزان دوره ابتدایی انجام داده است. یافته های این مطالعه نشان داد که همبستگی هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان مقطع ابتدایی مثبت و معنی دار بوده است. حنیفی و جویباری (۱۳۸۹) در تحقیقی به بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره متوسطه شهر تهران پرداخته اند. با توجه به جدول گرجسی و مورگان حجم نمونه آماری ۳۸۰ نفر دانش آموز انتخاب شده که ۱۸۰ نفر آن دختر و ۲۰۰ نفر پسر بودند. نتایج به دست آمده نشان داد که بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مثبت وجود داشته است. همچنین بین هوش هیجانی دانش آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود دارد. قادری و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی به بررسی ارتباط هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه های شهر جیرفت در سال ۱۳۹۲ پرداخته اند. بر اساس نتایج این پژوهش ارتباط معنا داری بین پیشرفت تحصیلی و هوش هیجانی دانشجویان وجود داشته است. زارع (۱۳۸۰) در پژوهشی به منظور مطالعه توان پیش بینی موفقیت تحصیلی از طریق هوش هیجانی دانش آموزان سال سوم دبیرستان، پرسش نامه هوش هیجانی بار آن را در شهر شیراز و بر روی افراد نمونه تحقیق خود اجرا کرده است. نتایج حاصل از این پژوهش همبستگی معنی داری بین هوش هیجانی و موفقیت تحصیلی نشان داد و ۴۸٪ از واریانس کل موفقیت تحصیلی را هوش هیجانی تبیین می کرد (به نقل از رجبی، ۱۳۸۵). در پژوهشی دیگر رحیمزاده در سال ۱۳۸۰ بین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و هوش هیجانی آنها رابطه معنی داری بدست آورد. همچنین بین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر و پسر تفاوت وجود داشت و پیشرفت تحصیلی دختران بیشتر از پسران بود. در نمره کلی هوش هیجانی بین پسران و دختران تفاوت معنی داری وجود نداشت. در مقایسه مولفه های هوش هیجانی (خودانگیزی، خودآگاهی، خودکنترلی، هوشیاری و مهارت های اجتماعی) نیز فقط مولفه هوشیاری اجتماعی دختران بیشتر از پسران بود اما در سایر مولفه ها تفاوت معنی داری مشاهده نشد (رجبی، ۱۳۸۵).

روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ شیوه گردآوری اطلاعات از نوع تحقیقات توصیفی (همبستگی) می باشد. برای گردآوری اطلاعات این پژوهش از ابزار پرسشنامه ساختار یافته استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق را کلیه دانش آموزان مقطع متوسطه دوم شهر قاینات تشکیل می دادند. تعداد آنها برابر ۳۵۰۰ نفر می باشند. حجم نمونه با استفاده از فرمول نمونه گیری کوکران برآورده شده است که ۳۵۰ نفر برآورد گردیده است. افراد نمونه به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. در روش نمونه گیری تصادفی افراد جامعه شانس برابری برای انتخاب شدن دارند. در این روش هر یک از عناصر جامعه آماری مورد نظر برای انتخاب شدن، شانس مساوی دارند. و به صورت تصادفی انتخاب می شوند. پس از توضیحات لازم از افراد خواسته شد تا پرسشنامه تحقیق را پاسخ دهند.

هوش هیجانی دانش آموزان با استفاده از مقیاس هوش هیجانی بار- آن اندازه گیری شده است. این مقیاس در سال ۲۰۰۲ ارائه شد. و دارای ۹۰ گویه است که پنج شاخص درون فردی، بین فردی، سازگاری، مدیریت استرس و خلق عمومی را در بر دارد. این مقیاس در ایران اجرا شده و پایایی آن مورد تایید قرار گرفته است. میزان آلفای کرونباخ برای کل آزمون ۰/۹۳ گزارش گردید (سموعی و همکاران، ۱۳۸۴). پایایی هوش هیجانی در این پژوهش نیز ۰/۸۷۳ بدست آمده است که نشان از پایایی بالای آن دارد. برای متغیر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان نیز از نمرات پایان ترم استفاده شده است.

یافته های تحقیق

از بین ۳۵۰ نفر دانش آموز، ۵۸/۳ درصد آنها دختر و ۴۱/۷ درصد آنها نیز پسر بوده اند. تعداد دانش آموزان دختر از پسر بیشتر بوده است. ۱۹/۵ درصد ۱۵ ساله بوده اند. ۴۴/۸ درصد دارای ۱۶ سال سن و ۳۵/۷ درصد یعنی بیشتر پاسخگویان ۱۷ سال سن داشته اند. ۳۳/۷ درصد دانش آموزان در رشته علوم انسانی مشغول به تحصیل بوده اند. ۴۴/۸ درصد یعنی نزدیک به نیمی از دانش آموزان در رشته علوم تجربی مشغول به تحصیل بوده اند. ۳/۵ درصد نیز در رشته ریاضی فیزیک درس می خواندند. ۱۴/۰ درصد دانش آموزان هم در رشته های فنی و حرفه ای و کاردانش مشغول به تحصیل بوده اند. همچنین ۲۹/۳ درصد دانش آموزان گفته اند که معدل درسی نوبت اول آنها ۱۴ تا ۱۶ بوده است و ۲۰/۷ درصد هم گفته اند که معدل نوبت اول آنها بین ۱۶ تا ۱۸ بوده است. و ۱۲/۴ درصد هم گفته اند که معدل نوبت اول آنها بالاتر از ۱۸ بوده است.

در جدول زیر توزیع فراوانی شاخص های هوش هیجانی دانش آموزان آمده است. همچنان که مشاهده می گردد در شاخص درون فردی، ۹/۱ درصد دانش آموزان گفته اند که این شاخص را خیلی کم دارا هستند. ۱۲/۳ درصد گفته اند کم و ۵۱/۱ درصد یعنی بیش از نیمی از دانش آموزان گفته اند که بعد درون فردی آنها در حد متوسطی می باشد. ۱۹/۵ درصد گفته اند زیاد و ۸ درصد هم گفته اند که شاخص درون فردی آنها خیلی بالاست. در مجموع میانگین شاخص درون فردی دانش آموزان ۳/۰۵ یعنی متوسط به بالا بوده است. ۹/۴ درصد گفته اند که شاخص بین فردی آنها خیلی کم بوده است. ۱۱/۱ درصد گفته اند کم، ۴۲ درصد در حد متوسط، ۲۵/۲ درصد گفته اند زیاد و ۱۲/۳ درصد هم شاخص بین فردی خود را خیلی زیاد ارزیابی کرده اند. در مجموع میانگین شاخص بین فردی دانش آموزان ۲/۹۹ درصد یعنی در حد متوسطی بوده است.

همچنین ۶/۶ درصد گفته اند که میزان سازگاری آنها خیلی کم است. ۵/۴ درصد گفته اند کم، ۳۶/۳ درصد در حد متوسط، ۳/۱۳ و ۱۶/۴ درصد گفته اند زیاد و ۳۵/۴ درصد هم میزان سازگاری خود را خیلی زیاد ارزیابی نموده اند. در مجموع میانگین سازگاری دانش آموزان ۳/۱۳ درصد یعنی بالاتر از حد متوسط بوده است. ۱۱/۷ درصد گفته اند که مدیریت استرس ندارند. ۱۹/۷ درصد گفته اند کم و ۲۸/۹ درصد نیز مدیریت استرس خود را در حد متوسطی ارزیابی کرده اند. ۲۱/۸ درصد گفته اند زیاد و ۱۷/۹ درصد اظهار داشته اند که مدیریت استرس آنها خیلی بالاست. ۶/۶ درصد گفته اند که خلق عمومی آنها خیلی پایین است. ۹/۴ درصد گفته اند کم، ۲۸/۹ درصد گفته اند در حد متوسط و ۵۳/۷ درصد هم میزان خلق عمومی خود را در حد متوسطی ارزیابی کرده اند. ۱۰/۶ درصد گفته اند زیاد و ۱۹/۷ درصد گفته اند که خلق عمومی آنها خیلی زیاد است. میانگین خلق عمومی دانش آموزان ۳/۰۹ یعنی بالاتر از حد متوسط بوده است.

همچنین ۸/۵ درصد دانش آموزان گفته اند که هوش هیجانی آنها خیلی پایین است. ۱۱/۸ درصد گفته اند پایین و ۴۹/۹ درصد یعنی حدود نیمی از پاسخگویان گفته اند که هوش هیجانی آنها در حد متوسطی می باشد. ۱۸/۷ درصد گفته اند بالا و ۱۱/۱ درصد هم هوش هیجانی خود را خیلی بالا اظهار نموده اند. میانگین هوش هیجانی دانش آموزان هم ۳/۰۸ یعنی بالاتر از حد متوسط بوده است.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی ابعاد و شاخص های هوش هیجانی دانش آموزان

هوش هیجانی و شاخص های آن	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
درون فردی	۹/۱	۱۲/۳	۵۱/۱	۱۹/۵	۸/۰	۳/۰۵
بین فردی	۹/۴	۱۱/۱	۴۲/۰	۲۵/۲	۱۲/۳	۲/۹۹
سازگاری	۶/۶	۵/۴	۳۶/۳	۱۶/۳	۳۵/۴	۳/۱۳
مدیریت استرس	۱۱/۷	۱۹/۷	۲۸/۹	۲۱/۸	۱۷/۹	۳/۰۹

۳/۱۶	۱۹/۷	۱۰/۶	۵۳/۷	۹/۴	۶/۶	خلق عمومی
۳/۰۸	۱۱/۱	۱۸/۷	۴۹/۹	۱۱/۸	۸/۵	هوش هیجانی کلی

در جدول شماره ۲ رابطه هوش هیجانی و ابعاد آن با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان آمده است. همچنان که مشاهده می گردد ضریب همبستگی بین بعد درون فردی دانش آموزان و پیشرفت تحصیلی آنها برابر ۰/۳۲۴ و سطح معنی داری آن نیز ۰/۰۰۱ بوده است که در سطح یک درصد معنی دار است. بنابراین می توان گفت که بین شاخص درون فردی دانش آموزان و پیشرفت تحصیلی آنها همبستگی مستقیم و معنی داری وجود داشته است. همچنین ضریب همبستگی بین شاخص بین فردی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان برابر ۰/۲۹۷ بوده است که مثبت و معنی دار بوده است. ضریب همبستگی بین سازگاری دانش آموزان و پیشرفت تحصیلی آنها برابر ۰/۳۰۹ بوده است که مستقیم و معنی دار می باشد. یعنی می توان که سازگاری دانش آموزان می تواند موجب پیشرفت تحصیلی آنها شود. رابطه بین مدیریت استرس و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان برابر ۰/۴۱۶ بوده است که می توان گفت دانش آموزانی که مدیریت استرس بالایی داشته اند در درس خواندن هم نمرات بالایی گرفته اند. ضریب همبستگی بین خلق عمومی دانش آموزان و پیشرفت تحصیلی آنها برابر ۰/۳۴۵ بوده است که مستقیم و معنی دار می باشد. بنابراین می توان گفت که خلق عمومی دانش آموزان می تواند موجبات پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را فراهم نماید. ضریب همبستگی بین هوش هیجانی دانش آموزان و پیشرفت تحصیلی آنها برابر ۰/۳۷۸ می باشد که مثبت و معنی دار است. یعنی می توان گفت که هوش هیجانی در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تاثیر مثبت و معنی داری داشته است و در کنار سایر مولفه های هوش می تواند ارتقای تحصیلی دانش آموزان را فراهم کند.

جدول شماره ۲: ضریب همبستگی بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

هوش هیجانی و شاخص های آن	ضریب همبستگی پیرسون	درجه آزادی	سطح معنی داری
درون فردی	۰/۳۲۴	۳۴۷	۰/۰۰۱
بین فردی	۰/۲۹۷	۳۴۷	۰/۰۰۱
سازگاری	۰/۳۰۹	۳۴۷	۰/۰۰۱
مدیریت استرس	۰/۴۱۶	۳۴۷	۰/۰۰۱
خلق عمومی	۰/۳۴۵	۳۴۷	۰/۰۰۱
هوش هیجانی	۰/۳۷۸	۳۴۷	۰/۰۰۱

جدول زیر مدل رگرسیونی تاثیر متغیرهای مستقل را بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان نشان می دهد. همانطور که در پایین نیز آمده است درون فردی، بین فردی، سازگاری، مدیریت استرس و خلق عمومی تاثیر معنی داری بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان داشته اند. این متغیر با همدیگر ۴۳ درصد از تغییرات پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را تبیین می کنند.

جدول شماره ۳: میزان تبیین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان توسط متغیرهای مستقل

سطح معنی داری	(R ²) تعدیل شده	ضریب تعیین چند گانه (R ²)	متغیرهای مستقل
۰/۰۰۰	۰/۴۳	۰/۴۶	درون فردی، بین فردی، سازگاری، مدیریت استرس و خلق عمومی

جدول زیر ضرایب استاندارد شده متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته یعنی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را نشان می‌دهد. همانگونه که نشان داده شده است ضریب بتای متغیر درون فردی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان برابر $0/257$ می‌باشد. یعنی می‌توان گفت که با کنترل سایر متغیرهای تحقیق، به ازای هر واحد انحراف معیار تغییر در متغیر درون فردی دانش آموزان، ۲۶ درصد واحد انحراف معیار در پیشرفت تحصیلی آنها تغییر بوجود می‌آید. ضریب بتای متغیر بین فردی هم برابر $0/262$ است که تاثیر آن نیز معنی دار است. ضریب بتای سازگاری هم برابر $0/335$ است که مثبت و معنی دار می‌باشد. این بدان معنی است که با کنترل سایر متغیرهای تحقیق، به ازای هر واحد انحراف معیار افزایش در سازگاری افراد، مقدار ۳۶ درصد انحراف پیشرفت تحصیلی دانش آموزان افزایش می‌یابد. ضریب بتای مدیریت استرس نیز برابر $0/312$ است. یعنی می‌توان گفت که به ازای هر واحد انحراف معیار تغییر در مدیریت استرس دانش آموزان، مقدار ۳۱ درصد واحد انحراف معیار در پیشرفت تحصیلی آنها تغییر بوجود می‌آید. ضریب بتای متغیر خلق عمومی نیز برابر $0/304$ می‌باشد که مثبت و معنی دار است.

جدول شماره ۴: ضرایب رگرسیونی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان توسط متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	ضرایب استاندارد شده بتا	آزمون T	سطح معنی داری
درون فردی	$0/257$	۶/۰۳	$0/000$
بین فردی	$0/262$	۶/۳۶	$0/000$
سازگاری	$0/335$	۹/۲۳	$0/000$
مدیریت استرس	$0/312$	۸/۶۵	$0/000$
خلق عمومی	$0/304$	۸/۲۸	$0/000$

بحث و نتیجه گیری

آموزش و پرورش در عصر حاضر یکی از بنیادی ترین نیازهای انسانی تلقی می‌شود. زندگی در این جامعه پیچیده و متحول ایجاب می‌کند که افراد دائماً در حال یادگیری دانش و فنون جدید باشد و چند ساعت از روز را به مطالعه اختصاص بدهند. در نظام آموزشی هم یکی از اهداف کلیدی، پیشرفت تحصیلی و ارتقای دانش فراگیران می‌باشد. آموزش دانش آموزان با هدف پیشرفت آنها در زمینه تحصیلی صورت می‌گیرد. پیشرفت تحصیلی دانش آموزان یکی از شاخص های مهم در ارزشیابی آموزش و پرورش است و تمام کوششها در این نظام درواقع تلاش برا یجامعه عمل پوشاندن بدینامر تلقی می‌شود. به طور اعم کل جامعه و به طور اخص نظام آموزش و پرورش نسبت به سرنوشت کودکان، رشد و تکامل موفقیت آمیز آنان جایگاه آنها در جامعه علاقه مند و نگران است و انتظار دارد دانش آموزان در جوانب گوناگون، اعم از ابعاد شناختی و کسب مهارت و تواناییها و نیز در ابعاد عاطفی و شخصیتی، آنچنان که باید پیشرفت و تعالی یابند.

مطالعه عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی مسأله‌ای پیچیده است، چرا که آن یک عنصر چندبعدی است و به گونه‌ای بسیار ظریف به رشد جسمی، اجتماعی، شناختی و عاطفی دانش آموز مربوط است. بسیاری از پژوهشگران قبلی بر روی تأثیر توانایی‌های ذهنی و شناختی بر پیشرفت تحصیلی تأکید می‌کردند. اما به مرور زمان مشخص شد که هر چند توانایی‌های ذهنی و شناختی تا اندازه‌ای با پیشرفت تحصیلی رابطه دارند و تا حدود زیادی پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند، اما تنها کلید پیش‌بینی موفقیت تحصیلی نیستند. به همین دلیل محققان در سال‌های اخیر متوجه یکسری از عوامل غیرشناختی شده‌اند که می‌توانند در پیشرفت تحصیلی و به طور کلی موفقیت مؤثر باشند (گلمن، ۱۹۹۵ و بار آن، ۱۹۹۷). این مطالعه هم با هدف بررسی نقش هوش هیجانی در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متوسط دوم شهر قاینات انجام شده است. تحقیق به روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه بر روی ۳۵۰ نفر از دانش آموزان شهر قاینات اجرا گردید. افراد مورد نظر به روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. نتایج توصیفی تحقیق نشان داد که میانگین شاخص درون فردی دانش آموزان $3/05$ یعنی متوسط به بالا بوده است. میانگین شاخص بین فردی دانش آموزان $2/99$ درصد یعنی در حد متوسطی بوده است. میانگین

سازگاری دانش آموزان ۳/۱۳ درصد یعنی بالاتر از حد متوسط بوده است. میانگین مدیریت استرس ۳/۰۹ یعنی متوسط به بالا بوده است. میانگین خلق عمومی دانش آموزان ۳/۰۹ یعنی بالاتر از حد متوسط بوده است. و میانگین هوش هیجانی دانش آموزان هم ۳/۰۸ یعنی بالاتر از حد متوسط بوده است. آزمون فرضیه های تحقیق نشان داد که همه ابعاد هوش هیجانی یعنی درون فردی، بین فردی، سازگاری، مدیریت استرس و خلق عمومی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مستقیم و معنی داری داشته اند. ضریب همبستگی متغیر هوش هیجانی هم با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان برابر ۰/۳۷۸ بوده که مثبت و معنی می باشد. به عبارت دیگر می توان گفت که متغیر هوش هیجانی می تواند. تحلیل رگرسیون چند متغیره هم نشان داد که مولفه های درون فردی، بین فردی، سازگاری، مدیریت استرس و خلق عمومی تاثیر معنی داری بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان داشته اند. این مولفه ها با همدیگر ۴۳ درصد از تغییرات پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را تبیین کرده اند.

در تطابق با نتایج بالا، ثمری و طهماسبی (۱۳۸۶)، منصور (۱۳۸۰)، نامداری و همکاران (۱۳۹۵)، ملت خواه و همکاران (۱۳۹۵)، یزدان پور و همکاران (۱۳۹۹)، کیانی و کاکاوند (۱۳۹۲)، آذرنیوش (۱۳۹۵)، حنیفی و جویباری (۱۳۸۹)، قادری و همکاران (۱۳۹۴)، زارع (۱۳۸۰)، رحیمزاده (۱۳۸۰) هم دریافته اند که هوش هیجانی می تواند موجب پیشرفت تحصیلی دانش آموزان گردد و نمرات آنها را بهبود بخشد.

در تبیین نتایج بالا، بار آن و پارکر (۲۰۰۴) به بررسی ارتباط پیشرفت تحصیلی و هوش هیجانی پرداختند. نتایج بیانگر ارتباط بسیار بالای میان ابعاد هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی بود. آنها همچنین یزان ترک تحصیل را در دانش آموزان مورد مطالعه قرار دادند و مشاهده کردند که ادامه تحصیل بشکلی معنادار با میزان بالای شایستگی هیجانی و اجتماعی دانش آموزان در ارتباط است. برخورداری از هوش هیجانی بالا پیامدهای تحصیلی و اجتماعی مثبتی را در دانش آموزان پیش بینی می کند. برنامه های پیشگیری مبتنی بر یادگیری هیجانی و اجتماعی توانسته است منجر به تغییرات ارزشمند و مثبت در سطح مدارس گردد (حدادی کوهسار، ۱۳۸۳). بنابراین پیشنهاد می گردد تا کلاس های آموزش تنظیم هیجانی و هوش هیجانی دانش آموزان در مدارس برگزار گردیده و مشاوران روش های تسلط بر هیجان را به دانش آموزان آموزش دهند.

منابع و مأخذ

- آذرنیوش، ناهید (۱۳۹۵) بررسی نقش هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی و عملکرد دانش آموزان دوره ابتدایی، مقاله ارایه شده در دومین کنگره بین المللی توانمند سازی جامعه در حوزه علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی و فرهنگی
اکبرزاده، نرگس (۱۳۸۳) هوش هیجانی، تهران، انتشارات فارابی، چاپ اول
بشارت، محمد علی؛ رضا زاده، سیدمحمد رضا؛ فیروزی، منیژه و حبیبی، مجتبی (۱۳۸۳). بررسی تأثیر هوش هیجانی بر سلامت روانی و موفقیت تحصیلی. مجله علوم روانشناختی، دوره چهارم، شماره ۱۳، صص ۴۶-۲۱
بشارت، محمد علی (۱۳۸۵). بررسی رابطه هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی دانش آموزان. مجله اندیشه های نوین تربیتی، دوره ۲: شماره ۳ و ۴
تقی پور، حسینعلی؛ کشاورز لشکناری، روح اله و یوسف رشیدی، معصومه (۱۳۹۵) دوره ی پیش دبستانی گام اول پیشرفت تحصیلی، سومین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، ۱۶ خرداد ۱۳۹۵، باتومی گرجستان
ثمری، علی اکبر و طهماسبی، فهیمه (۱۳۸۶) بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان، نشریه اصول بهداشت روانی، دوره ۹، شماره ۳۶-۳۵، صص ۱۲۸-۱۲۱
جلیل ابکنار، سیده سمیه و عاشوری، محمد (۱۳۹۵) رابطه هوش شناختی و هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ششم دبستان، نشریه توانمند سازی کودکان استثنایی، (پیاپی ۷۰۴)، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۴
حدادی کوهسار، علی اکبر (۱۳۸۳)، بررسی مقایسه ای رابطه هوش هیجانی با سلامت روان و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان شاهد و غیرشاهد دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، روان شناسی بالینی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد

- حنیفی، فریبا و جویباری، آریتا (۱۳۸۹) بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره متوسطه شهر تهران، فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی، سال دوم، شماره ۱، پیاپی ۵، پاییز ۱۳۸۹
- دهشیری، غلامرضا (۱۳۸۵) بررسی رابطه هوش هیجانی، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، نشریه پژوهش های مشاوره (تازه ها و پژوهش های مشاوره)، دوره ۵، شماره ۱۸، صص ۹۷-۱۰۶
- رجبی، فهیمه (۱۳۸۵). مقایسه هوش عاطفی دانش آموزان با توجه به شیوه های فعال و غیرفعال معلمین، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز
- زارع، علی (۱۳۸۰). مقایسه سهم هوش هیجانی و هوش عمومی در پیش بینی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه سوم متوسطه شهر شیراز، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران
- سموعی، راحله (۱۳۸۱) ترجمه و هنجار یابی آزمون هوش هیجانی، موسسه تحقیقاتی علوم رفتاری سینا (روان تجهیز)
- سیف، سوسن، کدیور، پروین، کرمی نوری، رضا و لطف آبادی، حسین (۱۳۸۶) روانشناسی رشد، تهران، انتشارات سمت
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۰) مقایسه سبک های یادگیری دانشجویان با توجه به جنسیت، مقاطع تحصیلی و رشته تحصیلی، پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، دوره ۷، شماره ۱ (۱۹)، صفحه ۹۳-۱۱۴
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۶) روانشناسی پرورشی نوین، تهران، نشر دوران
- قادری، مصعب؛ نصیری، مرتضی؛ آئینه حیدری، علی؛ پاچنگ، محمد و آدرویشی، سارا (۱۳۹۴) بررسی ارتباط هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه های شهر جیرفت در سال ۱۳۹۲، نشریه توسعه ی آموزش جندی شاپور، دوره ۵، شماره ۲، صص ۱۴۷-۱۳۷
- قاسمی کلبیکی، رضا؛ مالکی سونکی، علی اصغر؛ محمودی مطلق، حسین و میرهاشمی، حسن (۱۳۹۶) بررسی رابطه ی بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در مقطع ابتدایی، مقاله ارایه شده در دومین کنگره سراسری تحول و نوآوری در علوم انسانی
- کیانی، قمر و کاکاوند، علیرضا (۱۳۹۲) اثربخشی آموزش هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر سال اول متوسطه شهر زنجان، نشریه مطالعات روانشناختی، (پیاپی ۳۴)، تابستان ۱۳۹۲، شماره ۲
- گلمن، دانیل (۱۳۸۵) هوش هیجانی، ترجمه غلامحسین خانقایی، تهران، انتشارات نسل نو اندیش
- ملت خواه، مهدی؛ ناداف، نسوین و ملت خواه، نجمه (۱۳۹۵) رابطه هوش هیجانی و هوش شناختی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، مقاله ارایه شده در سومین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی منصوره، بهزاد (۱۳۸۰) هنجاریابی آزمون هوش هیجانی سیبر یا شرینگ در بین دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه های دولتی تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد
- نامداری، ویدا؛ قسیم، سروه؛ اخگر، شهیدا و رضایی، مهین (۱۳۹۵) بررسی تاثیر هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، مقاله ارایه شده در هفتمین کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم اجتماعی
- یحیی زاده درزی، مهدی؛ رسولی خورشیدی، فاطمه؛ اسدی، زهره و برسلانی، نسوین (۱۳۹۴) رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، مقاله ارایه شده در کنفرانس بین المللی مدیریت و علوم انسانی
- یزدان پور، مهلا؛ هراتی، سید حسن و دلداده مهربان، اسماعیل (۱۳۹۹) ارائه مدل نقش تفکر انتقادی و هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ورزشکار، نشریه مطالعات روان شناسی ورزشی، بهار ۱۳۹۹، شماره ۳۱
- Bar-on, R & Parker, D.A. (2000). The handbook of emotional intelligence. San Francisco. Jossey-Bass Books. First edition
- Bar-on, R (1997). The emotional quotient inventory (EQ-I): A measure of emotional intelligence. Toronto. Canada: multi-health system.
- Goleman, D. (1999). Beyond Expertise: Working with Emotional Intelligence, Bloomsbury Publishing, London, pp 1-45

- Mayer, J.D., Salovey, P., & Caruso, D.R. (2001). Models of emotional intelligence. In R.J. Sternberg (Ed.), *Handbook of intelligence* (PP. 396-420). Cambridge, England: Cambridge university press
- Weisinger, J., (1998), *Emotional Intelligence at work*. 1th ed. Jossey Bass
- Hein, S.(2004), Short definition of emotional intelligence, *Emotional Intelligence, Homepage*
- Carmeli, A. (2003). The relationship between emotional intelligence and work attitudes, behavior and outcomes, *Journal of Managerial Psychology*, 18, 788-795